כשרות החלב ברפת

הצרכנים בישראל מחמירים את דרישותיהם בנושאי איכות וגם בנושאי כשרות מוצרי המזון שהם אוכלים. רפת החלב בישראל אמורה לתת דעתה לדרישות אלה כחלק מכללי השוק ומהיתרונות שיש ליצרנים מול הייבוא המאיים על הענף.

חלב בד"ץ

במאמרים הקודמים עמדנו על כך שכדי שהחלב יהיה כשר גם למהדרין, יש להקפיד על שלושה דברים עיקריים:

1. להימנע מחליבת פרות שטופלו או נפגעו באופן שהופך אותן ל"טרפה".
2. להשגיח מפעם לפעם בזמני החליבות, במקרה והפרות נחלבות ע"י חולבים לא יהודים.
3. להימנע מחליבה בשבת באופן אסור.

אלו התנאים המקובלים כיום ע"י נותני ההכשר למהדרין (כמובן, יש מקומות בהם רמת ההשגחה והאכיפה על ביצוע ההנחיות הללו גבוהה ויש מקומות שרמת ההשגחה והאכיפה עליהן איננה מספקת). יש לציין, כי בעבר (ובחלק מההכשרים גם כיום) לא היתה הקפדה והשגחה על סעיפים 1-2 וחלב מהדרין הוגדר כחלב שלא נחלב בשבת או שנחלב בשבת בדרך מותרת.

במחלבות ובמוצרים הנמצאים תחת השגחת בד"ץ העדה חרדית ירושלים וכן במוצרי המהדרין במחלבות רמת הגולן, מוגדר חלב מהדרין באופן שונה מכל שאר המקומות ושם חלב מהדרין הינו חלב המגיע אך ורק ממשקים דתיים (כמובן בתנאי שהם חולבים בשבת בדרך מותרת).

ארבע מצלמות עוקבות אחר המתרחש במכון הקרוסלה בגבעת חיים מאוחד

סביר להניח, שגם גופים אלו יהיו מוכנים לאשר חלב ממשקים לא דתיים כחלב מהדרין אם תהיה השגחה על החליבה, שהרי הם מאשרים אפילו חלב ששייך ללא יהודים ונחלב ע"י לא יהודים בחו"ל, ולכן לא סביר שהשגחה המועילה בחו"ל על לא יהודים, לא תועיל להכשיר גם את החלב בארץ ממשקים לא יהודים. אלא שבחו"ל נדרשת השגחה מלאה בכל זמני החליבות, ולעתים גם ביניהן, והשאלה האם בארץ הדרישה להשגחה תהיה זהה, או שבארץ יסתפקו בהשגחה פחות אינטנסיבית.

גם מערכות הכשרות שהסכימו לקבל חלב ממשקים לא דתיים לא יכלו אף פעם לקבל מהם את החלב שנחלב בשבת מחשש שחלב זה נחלב באיסור, ואי אפשר היה להשגיח על מקומות אלו בשבת מכיוון שברוב המקרים מדובר בישובים בהם לא גרים דתיים שניתן לגייסם כמשגיחים. בנושא זה, עשתה מערכת הכשרות בתנובה מהפכה בכך שפיתחה מערכות השגחה משוכללות ומתוחכמות בשלט רחוק, בעזרת מצלמות המחוברות למערכת ממוחשבת המעבירה את כל המתרחש ברפת למשרדי תנובה ומאפשרת למשגיחים לצפות במוצאי שבת בכל מה שקרה ברפת בשבת, ואם אכן החליבה נעשתה באופן מותר ניתן לאשר את החלב גם למהדרין. באופן כזה, ניתן היה לראשונה לשדרג גם את החלב שנחלב בשבת במשקים לא דתיים לרמת כשרות למהדרין.

למרות שמערכות אלו נותנות מענה מצוין להשגחה, ורבנים רבים הסכימו שהם יכולות להוות תחליף למשגיח אנושי, יש עדיין כאלו שחוששים מלאשר השגחה ממוחשבת, או השגחה אנושית הנעזרת במערכות צילום ומחשוב, והם מהססים מלקבל חידוש זה, למרות שלדעתי, מדובר במערכות שרמת ההשגחה שלהם עולה בכמה דרגות על ההשגחה האנושית הטובה ביותר.

היתרונות שבחלב המגיע ממשקים דתיים:

היתרון הגדול שבחלב המגיע ממשקים דתיים הוא שבעלי הרפת עצמה מודעים ומשגיחים על כשרות החלב 24 שעות ביממה 365 ימים בשנה, שהרי הם עצמם מקפידים על שמירת שבת וכשרות, ואין כמעט צורך בהשגחה - לא בזמני החליבות ולא בשבת. יתירה מזו, כאשר מדובר בבעלי רפת דתיים, הרי כל הרפת כולה ולא רק החליבה מנוהלת באופן שאין בו חילול שבת: הכנת המזון (כולל גידולו, קצירתו והכנת תחמיצים), חלוקתו, הטיפול בעגלים, המלטות, רישומי נתונים, טיפולים וטרינריים,

מאמר שלישי מאת
הרב זאב וייטמן
תנובה

ועוד. מערך הרפת והחליבה בנויים באופן כזה שניתן לתפעל אותם ללא חילול שבת. גם אם יש להם חולבים לא יהודים, הרי שאין צורך בהשגחה נוספת, מכיוון שבעלי הרפת עצמם מספיקים לביצוע ההשגחה מבחינת ההלכה.

ברוב המשקים הדתיים יש מערכות חליבה יקרות, שבנויות באופן שניתן להעביר אותן למצב שבת המאפשר גם ליהודים לחלוב באמצעותן בשבת. מערכות אלו בנויות על אחד משני העקרונות הבאים:

1. **חליבה לאיבוד** – לאחר שמערכת החליבה מופעלת באופן אוטומטי ע"י שעון שבת, מתבצעת הרכבת הגביעים לעטיני הפרה באופן שהחלב הראשון שנחלב זורם לביוב לאיבוד או לכד, עם חומר פוגם שנשפך לביוב מאוחר יותר. רק אחרי שהאדם כבר לא נוגע במכונה ובפרה והחליבה מתבצעת באופן אוטומטי ע"י המכונה, ללא כל התערבות ומגע יד אדם, מועברת זרימת החלב למיכל החלב.
2. **חליבה בגרמא** – גם בשיטה זו מערכת החליבה מופעלת באופן אוטומטי, ולאחר מכן גורמת מערכת השבת לכך שבעת הרכבת הגביעים על עטיני הפרה הפולסציה (מערכת הפעימות) לא עובדת, וכתוצאה מכך לא מתרחשת כל חליבה לקו, והפולסציה והחליבה מתחילות באופן עצמאי רק מאוחר יותר לאחר שהאדם כבר לא נוגע בגביעים.

כמובן, הדרך הטובה גם במשקים דתיים, בהם יש מערכת לחליבה בשבת, היא להיעזר בשבת בגוי, שיבצע את החליבה ואת שאר המלאכות האסורות בשבת, ברפת ובמכון החליבה.

שמירת שבת ברפתות

הבעיה העיקרית ברפתות כיום (כמו בענפי בעלי חיים ובענפי חקלאות נוספים) היא שמירת השבת. תנאי יסודי מחייב לכל מתן כשרות בכל תעשיית המזון היא הימנעות היצרן מחילול שבת במפעל שמייצר מזון כשר. תנאי זה איננו מתקיים כיום בחלק גדול מהרפתות המייצרות חלב כשר, ולדעתי, יש חשש גדול שמדובר בפצצת זמן מתקתקת,

המשך בעמוד הבא

כשרות העדה החרדית הרב לנדא משק חילוני - רפת ר"ן

רפת ר"ן בקבוץ רביבים היא שותפות של ניר אליהו עם רביבים המשווקת את תוצרתה למחלבת יוטבתה בערבה. בהתאם להסכם שלה עם המחלבה היא מספקת כמחצית מהחלב, למחלבת אביב ששוכנת בנתיבות.

מחלבת אביב מייצרת עבור שטראוס – יטבתה ופועלת בשוק החרדי בקצב גידול מרשים ביותר, הכשרות של המחלבה היא של העדה החרדית – הרב לנדא.

איך מגיע משק חילוני לכשרות חרדית למהדרין?

ערן, מנהל רפת ר"ן

מסביר ערן מנהלה הנמרץ של רפת ר"ן:

"השילוב של חלב ליטבתה וגם למחלבת אביב הוא מוצלח מאוד, כל החלב של חליבת שבת מועבר ליטבתה ואילו חלב של ימות החול נשלח למחלבת אביב.

כשרות הרב לנדא אינה סומכת על שיטת המצלמות, כמו בתנובה ועל פי דרישת הכשרות של המחלבה, אנחנו מעסיקים בצוות הרפת, יהודי שומר מצוות שחי בקבוץ (כיום, בן הקבוץ הדתי עלומים, שגדל ברפת) והוא בלבד רשאי להפעיל את מכון החליבה ומוודא שלא חולבים "חלב טמא". כמו כן יש משגיח מטעם המחלבה שמבקר ברפת פעם ביום "לפרקים" (בשעות משתנות), להבטיח שהחלב כשר.

את חלב השבת (בכשרות רגילה) מפנים ליוטבתה במוצאי שבת בהשגחת הרב, כך שניתן לחלוב כבר ביום ראשון חלב כשר למהדרין ועד חליבת הבוקר של יום שישי – כל החלב נשלח למחלבת אביב.

הדרישה המרכזית שיהודי שומר מצוות יהיה נוכח ("יוצא ובא") בכל החליבות, מתמלאת.

בנינו מערכת יחסים טובה עם הרבנים והיא מושתת על ההבנה שאני לא אהיה תלמיד ישיבה והרב לא יהיה חבר קיבוץ.

יש לנו הערכה הדדית, אני יהודי עם נפש יהודית. מה שהתחייבתי, אני אבצע, וכך נולד אימון הדדי שמאפשר עבודה משותפת לאורך זמן."

ערן מרוצה מההסדר, אין לו בעיות אידיאולוגיות מיוחדות והתשלום שהרפת מקבלת מהמחלבה, מכסה בהגינות את ההוצאות הנוספות לייצור חלב כשר למהדרין לעדה החרדית המחמירה. ■

שכדאי מאוד להיערך לקראתה מבעוד מועד כדי למנוע משברים בעתיד. כבר כיום יש רבים המדברים והמתלוננים על כך, כולל ברבנות הראשית לישראל, ולכן כדאי מאוד להקדים תרופה למכה ולהיערך לקראת דרישה כזו, כפי שנערכים לקראת דרישות הנוגעות לאיכות חלב, להתייעלות ברפת, לטיפול באיכות הסביבה, ללחץ מצד הירוקים וכו'.

ראש השנה הקרוב יחול השנה ביום חמישי. משמעות הדבר היא שלושה ימי שבתון רצופים בהם המחלבות סגורות ואין קליטה ועיבוד חלב מהמשקים

היערכות כזו דורשת מציאת פתרון לארבעת הנושאים הבאים:

1. הכנת המזון וחלוקתו ביום שישי ליומיים (כפי שנעשה כבר כיום במשקים רבים ולאו דווקא ממניעי כשרות או שמירת שבת).
2. התארגנות לחליבה בשבת באמצעות לא יהודי או באמצעות מיכון מתאים.
3. התארגנות לאחסון החלב ולאיסופו מבלי שיהיה צורך לעשות זאת בשבת וחג.
4. מציאת פתרון לטיפולים וטרינריים דחופים ע"י רופאים מהמגזר הלא יהודי.

כבר כיום משק החלב בארץ שונה באופן מהותי ממשק החלב בחו"ל כתוצאה מהדרישות הכשרותיות ובניגוד למצב בחו"ל, החלב מעובד במחלבות רק בימות החול, דבר הדורש השקעות רבות יותר באחסון חלב במשקים ובמחלבות והשקעות במכליות איסוף רבות יותר.

ראש השנה תשס"ה

ראש השנה הקרוב יחול השנה ביום חמישי ה- 16/9. משמעות הדבר היא שלושה ימי שבתון רצופים בהם המחלבות סגורות ואין קליטה ועיבוד חלב מהמשקים. בפעם האחרונה חל ראש השנה ביום חמישי, לפני שבע שנים, ובוודאי רבים זוכרים את הבעיות הרבות איתן התמודד ענף החלב בשנה זו. כבר כיום כדאי לחשוב כיצד מתארגנים למקום אחסון מספיק במשקים לשלושה ימים, כדי להימנע במידת האפשר מהצורך לשפוך חלב עקב חוסר מקום. מומלץ להתייעץ ולשתף בבעיות את משגיחי הרפתות כמו גם את מבקרי המשקים ולחפש במשותף, פתרונות סבירים וישימים. ■

חלב מהדרין ברפת

בית השיטה - אבי, רפתן ותיק

בית השיטה מצלמה

חלב מהדרין ברפת מאושר, עם הפעלת החליבה בשבת בתנאים מיוחדים:

1. **חליבה על ידי לא יהודים** - בבית השיטה הכשירו שני עובדים תאילנדים לעבודת החליבה. גויים אלה עובדים בענפים אחרים ובשבת הם "מסופחים" לרפת.
2. **4 מצלמות במכון עוקבות אחר המערכות**: מצלמה אחת עוקבת אחר ברז ריקון מיכל החלב (שלא יובילו את החלב בשבת), שנייה עוקבת אחר קופסת הפעלת המכון ושתיים ממוקמות בבור החליבה לוודא שאין עובדים יהודים בחליבה.

התמונות נשלחות ישירות לתנובה שנותנת אישור לקבל את החלב אם לאו.
המערכות עובדות היטב ולא מהוות בעיה תפעולית מיוחדת. הרפת מקבלת תוספת קטנה למחיר החלב בגין העבודה הנוספת וכולם מרוצים.

רפת גבעת חיים מאוחד

אורנה מרכזת הרפת, עם המכסה הגדולה ביותר בישראל, מעל ל-5 מיליון ליטר לרפת אחת. בימים אלה משלימים השקעה בסככה השניה עם תאי רביצה. סה"כ מעל ל-500 פרות.

"בשבת עובדים אצלנו 3 תאילנדים שחלקם מגיעים מהפרדס שלנו, הם עובדים כמה שנים ומתמחים בחליבה, חולבים ארבע חליבות, כולל מוצאי שבת. באם יש תקלה שאנחנו צריכים להתערב ולתקן, מודיעים לתנובה והחלב אינו כשר למהדרין.

גבעת חיים - קופסת המערכת הסגורה

במכון הקרוסלה העגול, מותקנות 4 מצלמות שמכסות את כל בור החליבה וסביבתו, כמו כן יש מצלמה על ברז מיכל החלב ומשתדלים לעבוד ביושר עם המחלבה.

אנחנו מרוצים מההסדר, המערכת שהמחלבה התקינה, עובדת יפה וללא תקלות וההכנסה הנוספת מכסה את עלות העבודה וההתארגנות".

רפת המעפיל

חיים נעימי מנהל האגודה המשותפת עם רפת מושב שיתופי נורדיה, בקרוב מתחילים את העבודות בשטח להקמת רפת מחודשת לשני המשקים. חיים משלים עם הצורך להגביר כשרות ברפת כדי לענות על צרכי הלקוחות, המערכת דומה למה שמקובל במשקים נוספים והוא מרוצה מההסדר המשותף עם המחלבה.

מיגל יופה - מרכז מזון כפר ויתקין

"אנחנו עובדים יפה עם הרבנות בתנובה, כל הרפתות בהרחבה הן רפתות מהדרין,

חילונית

הקשר עם המשגיחים הוא קשר מצוין, חברי ואמין. בזכותם ירדנו בתקופת ההכנה לפני פסח והחלב שלנו מתקבל בכל מחלבה, הסיוע של רבנות תנובה עזר למשקים להשלים השקעות בתנובה ומערכת השבת עובדת ללא תקלות"

אלון קמה – מושב אביגדור

רפת אלון קמה שולחת חלב למחלבת טרה, העובד הזר מפעיל את מצלמת הוידיאו לקראת כניסת השבת, המצלמה מצלמת באופן אוטומטי ובצאת השבת, עם משלוח החלב, שולחים את קלטת הוידיאו למחלבה שבודקת באם הכל כשר, לפני קליטת החלב.

אלון רואה בסידור זה סכנה גדולה, "החליבה בשבת עם עובד זר, גוררת אותנו להעסיק את הזרים גם במשך השבוע, הרפתנים מתרגלים לחיים הנוחים כאשר עובד זר מבצע את עבודות הרפת ובעקר החליבה ואם נוסיף לעניין זה, גם את נושא ההזנה שמתבצע על ידי מרכז המזון, אזי הרפתן מתרחק מהרפתנות הבסיסית ולעולם גם לא יחזור לעסוק בכך.

אם הייתי שר החקלאות, לא הייתי מאשר תאילנדים לרפת, אלא במקרים מיוחדים וחריגים.

מכון החליבה אוסף את הנתונים לקיום הרפת, בחליבה רואים את הפרה הצולעת, את זו שיורדת בחלב, או פצועה ורגישויות נוספות שרק רפתן רואה. מספר "הרפתנים" הולך ומצטמצם וזו סכנה לקיום הענף". ■

אלון קמה – מערכת הווידאו

חלב מהדרין במשקים דתיים - עין הנציב

רפת עין-הנציב

זאב שרף, חבר קבוץ עין הנציב בעמק בית שאן (מכון החליבה הראשון שעבר בשנות השבעים, לחליבה לקו), מנהל יזמות פרטית בקבוץ, "מכון יציב" – נותן אחזקת מנע בעשרות מכוני חליבה בצפון ומלמד את אנשי המקום דרכים לאחזקה טובה וזולה.

זאב מסביר על שיטת החליבה בשבת בקבוצים דתיים ששומרים כשרות במשך כל ימות השנה (חליבה בגרמא).

אמנם עדיף שבשבת יחלבו "לא יהודים", אך בקבוץ הדתי החליטו שיחלבו יהודים בסיוע ציוד וטכנולוגיות שיאפשרו את החליבה על פי ההלכה.

ביום שישי בחליבת צהרים, עוברים למצב "חליבת שבת", לבדוק את המערכות ולתקן את הליקויים, לפני כניסת השבת.

בלוח הראשי יש בקר שמפעיל תוכנית שבת, בה מנותק הקשר של המערכות עם לוח הצגים והחשמל. כל המערכות מופעלות רק ע"י אויר בברזים פניאומטיים שנמצאים בקופסא מיוחדת.

בשבת מותר להפעיל ברזים כמו הפעלת ברזי מים בבית

המערכות בחליבה כפולות ובקופסא יש שני לחצנים: הלחצן הימני מפעיל את הפולסציה, הואקום ומסיר הגביעים, מרכיבים את המכונה – כל החלב שנחלב בשלב הזה, נשפך ישירות לביוב.

בתום הרכבת המכונה, לוחצים על הלחצן השני שבצורה אקראית מעביר, אחרי כמה שניות את החלב דרך ברז שני, ל-מד החלב ומשם למיכל החלב. בצורה זו, חלק מהחלב (ולעיתים כאשר שוכחים, כל החלב), נשפך לביוב והחליבה מותרת "משום צער בעלי חיים".

שטיפה – הרילזר עובד כרגיל ובבקר יש טיימר מיוחד, שחצי שעה אחרי המשלוח האחרון של החלב למיכל, מופעלת מערכת השטיפה האוטומטית, ללא מגע יד אדם.

לפני כמה שנים, פיתחו רפתנים בקבוץ שדה אליהו שיטת חליבה בה נגרם פחות אובדן חלב. הכפתור הראשון מפעיל ואקום להרכבה ואילו הכפתור השני מפעיל את הפולסציה לביצוע חליבה. בהמשך פותח אביזר ששופך כ-200 סמ"ק לביוב ולאחריו נשלח החלב למד החלב ולרילזר.

כיום, הרוב המכריע של המשקים הדתיים עובדים בשיטת שדה אליהו והיא נקראת "גרמא דגרמא". ■